A DUNA STRATÉGIAI JELENTŐSÉGŰ VÍZKÉSZLETEI

Hajósy Adrienne

MTA Szigetközi Munkacsoport

1. A MAGYARORSZÁGI MEGÚJULÓ VÍZKÉSZLET -- TÖBB MINT FELÉT A DUNA SZOLGÁLTATJA

Magyarország vízhiányos ország, mert belső megújuló vízkészlete évente, egy lakosra vetítve, kevesebb mint 1000 m^3[1]. A belső megújuló készlet a csapadék mennyiségének és a párolgásnak (a szabad vízfelszínek, a talaj és a növényzet együttes párolgása, az ún. evapotranspiráció) a különbsége. A teljes megújuló készlet a belső készlet és folyók által az országba szállított vízmennyiség összege. A magyarországi megújuló vízkészlet alakulását az *1. táblázat* mutatja:

	A magyarországi megújuló vízkészletek éves mérlege, millió m^3					
	sokéves átlag	1985	1990	1995	2000	2005
csapadék	58 000	60 243	44 552	64 258	40 500	69 380
párolgás (evapotranspiráció)	52 000	53 903	39 444	59 334	42 870	53 100
Duna	67 600	60 013	51 151	71 524	73 775	66 793
a többi folyó	46 400	47 187	21 949	46 810	48185	54 937
a folyók által hozott víz	114 000	107 200	73 100	118 334	121 970	121 730
összes megújuló vízkészlet	120 000	113 540	78 208	123 258	119 600	138 010

1. táblázat

A magyarországi megújuló vízkészlet éves mérlegei[1] [2], [3]

Megjegyzés: A sokéves átlag az 1931-1970 közti időszakra vonatkozik.

A megújuló, következésképpen szabadon felhasználható készlet nagyobb hányada a folyók által az országba szállított víz. A legnagyobb hozamú közülük a Duna.

2.1 VÍZHASZNÁLAT - EMBERI ÉS MEZŐGAZDASÁGI-IPARI KÖZVETLEN FOGYASZTÁS -- TÖBB MINT FELÉT A DUNA SZOLGÁLTATJA

A víztermelés a hetvenes évektől erősen emelkedő tendenciát mutatott, a vízigényes iparágak térnyerésével összefüggésben. A vízkivétel a maximumot 1987-ben érte el. Az 1980-as évek második felében a bauxit- és szénbányászat kezdődő leépítésével együtt intenzíven csökkent a bányavízkivétel és a vízhasznosítás. A vízfelhasználás csökkenése az ipari tevékenység nagymértékű csökkenésével, illetve a vízárak emelkedésével magyarázható. Az ipari termelés csökkenése 1993-ban ugyan megállt, de a vízigényes iparágak (vegyipar, textilipar, bányászat) veszítettek pozíciójukból, ennek következtében a felszín alóli víztermelés csökkenő tendenciája változatlan maradt. Folyamatosan csökkent a lakossági vízfelhasználás is [4].

Magyarországon nemcsak a megújuló vízkészlet, hanem az összes vízfogyasztás több mint felét is a Duna szolgáltatja. Különösen a víz partján létesített, ún. parti szűrésű kutak – úgyszólván tisztítatlanul fogyasztható, tehát olcsó – jó minőségű vize nagy jelentőségű. (A budapesti ivóvíz is nagyobb részben parti szűrésű kutakból származik.)

[1] A megújuló készlet számításának módszertanát Fleischer Tamás vitatja (lásd: Fleischer T., *Magyarország a Kárpát-medence közepén (A fenntarthatóság egyes térségi összefüggései)*, Vízügyi Közlemények, LXXXIV/1., pp. 125-136). Az itt közölt számok a hivatalos magyar adatbázisból származnak, ennek számítási módszertanára vonatkozóan lásd például a www.fao.org/nr/water/aquastat/water_res honlapot.

		A magyarországi vízhasználat éves adatai, millió m^3				
		1985	1990	19950	2000	2005
Felszíni víz használat	a tárgyévben fel-használható	10363	13354	9530	7251	7621
	összes	6765	7935	6954	5564	4744
	közvetlen Duna-víz használat az összes-ből	3337	3994	3905	3735	3707
Felszín alatti víz használat	összes	1591	1488	1080	967	861
Összes magyarországi vízhasználat		8356	9423	8034	6531	5605

2. táblázat

A magyarországi vízhasználat éves adatai [2], [3]

A felhasználás módja (statisztikai cél)	Összes használat (millió m^3)	Részesedés az összes használat százalékában
gyógyászati	12,70	0,07
közüzemű	598,25	3,16
intézményi	2,14	0,01
ökológiai	0,02	0,00
kármentesítés	0	0
gazdasági ivó	29,99	0,16
gazdasági egyéb	163,87	0,87
hűtés	0,11	0,00
hőhasznosítás	8,69	0,05
technológiai	0,02	0,00
halgazdaság	118,02	0,62
rizstermesztés	21,99	0,12
öntözés	77,32	0,41
állattartás	13,96	0,07
energetikai felhasználás	4 103,92	21,71
gazdasági fürdő	14,98	0,08
in situ vízerőművi haszná-lat	13 712,14	72,55
összes termelés	18 878,19	

3. táblázat

A vízhasználatok megoszlása 2006-ban a használat módja szerint [5]

(A vízkészlet-járulék Vízügyi Környezetvédelmi Központi Igazgatóság által kezelt központi adatbázisa alapján.)

2.2 VÍZHASZNÁLAT - VÉDELEMRE MÉLTÓ ÖKOLÓGIAI ÉRTÉKEK

Védett területek őrzik a Duna által fenntartott természetvédelmi értékeket. A magyar szakasz Duna-menti nemzeti parkjainak és tájvédelmi körzeteinek felsorolását a 4*. táblázat* tartalmazza:

A védett terület neve	az alapítás éve
Gemenci Tájvédelmi Körzet	1977
Szigetközi Tájvédelmi Körzet	1987
Béda-Karapancsa Tájvédelmi Körzet	1989
Fertő-Hanság Nemzeti Park	1991
Pannonhalmi Tájvédelmi Körzet	1992
Duna-Dráva Nemzeti Park	1996
Duna-Ipoly Nemzeti Park	1997

4. Táblázat

Nemzeti parkok és tájvédelmi körzetek a Duna mentén [6]

A Duna-mentén a természetvédelmi oltalom alatt lévő területek száma az utóbbi évtizedben megnőtt, különösen, mióta kialakították Magyarországon a Natura 2000 területek hálózatot. A szigetközi magyar-szlovák Duna-szakaszon például a folyam és magyar oldala Natura 2000 oltalom alatt áll, míg a szlovák oldalon nincs ilyen védelem.

A védett természeti területeket a folyam és környezete jogi védelmére alapították. Válaszlépés volt ez a Duna hajózási és energetikai célú, mohó használata ellen, mert a múlt század második felének nagy gátépítései következtében a folyam élővilága és hordalékháztartása, a parti szűrésű kutak ivóvíztermelése és az ártéri erdők veszélybe kerültek.

2.3 VÍZHASZNÁLAT - ERŐMŰVEK

A Dunán ma 42 vízierőmű van, közülük 40 a Magyarország feletti szakaszon. Az első erőmű építése 1927-ben kezdődött Kachletnél (Németország). A második erőmű építéséhez csak a világháború után, 1952-ben kezdtek hozzá, ez a Jochenstein erőmű a német-osztrák határon. Az utolsó építkezést 1998-ban fejezték be Freidenauban (Bécs külvárosa).

Németországban 28 erőmű van, közülük 9 része a Duna-Majna-Rajna útvonalnak. Az osztrák szakaszon 9 gát található, őket követi a folyamon lefele, szlovák területen a dunacsúnyi és a bősi erőmű. A bősi erőmű alatt a Dunán két erőmű van, a Vaskapu I. és a Vaskapu II.

Az erőművek alapvetően megváltoztatták a folyam lefolyási viszonyait, átalakult a partmenti területek élővilága. Ezek kedvezőtlen környezeti változások, és sokszor visszafordíthatatlanok. A vízierőmű villamos energiát termel, hasznot hoz, érvelnek az erőművek gazdái. Az elfogulatlan megítéléshez adalékot szolgáltat a táblázat, az osztrák erőművek és a bősi erőmű néhány adata. A termelt villamos energia minden esetben legalább tíz éves működés eredményéből számított átlag. Az utolsó oszlop - összehasonlításképpen - egy paksi blokk éves termelésének százalékában mutatja a vízierőmű energiatermelésének adatát.

	az építés ideje	kiépített átfolyás [m^3/s]	közepes esés [m]	névleges teljesítmény [MW]	éves eredmény [GWh]	az éves eredmény 1 paksi blokk eredményének százalékában
Aschach	1959-1964	2040	15,3	288	1617	43
Ottensheim-Wilhering	1970-1974	2250	10,5	179	1135	30
Abwinden-Asten	1976-1979	2475	9,3	168	996	26

Wallsee-Mitterkirchen	**1965-1968**	**2700**	**10,8**	**210**	**1319**	**35**
Ybbs-Persenbeug	**1954-1959**	**2650**	**10,9**	**237**	**1336**	**36**
Melk	**1979-1982**	**2700**	**9,6**	**187**	**1222**	**33**
Altenwörth	**1973-1976**	**2700**	**15,0**	**328**	**1968**	**52**
Greifenstein	**1981-1985**	**3150**	**12,6**	**293**	**1717**	**46**
Freudenau	**1992-1998**	**3000**	**8,6**	**172**	**1052**	**28**
Bős	**1977-1997**	**4600**	**21,0**	**720**	**2183***	**58**

5. Táblázat

Az osztrák és a szlovák dunai vízlépcsők általános adatai [7], [8]

* A Dunacsúny-Bős komplexum erőműveinek összesített éves eredménye 2265 millió kWh.

3. A VÍZ ÉRTÉKE ÉS ÁRA

A magyar vízkincs túlnyomó része az állam – mindannyiunk - forgalomképtelen tulajdona. A vízügyi törvény részletesen meghatározza, hogy mely vizek nem tartoznak ebbe a körbe.

A rendszerváltoztatásig a víz használata gyakorlatilag ingyenes volt. Hogy mennyire nem tekintették értéknek, azt tükrözi bizonyos ipari fogyasztók által már korábban is fizetett vízdíj mértéke. A dunántúli bauxitbányák a nyolcvanas évek végén 6 fillért fizettek a - bányatérség szárazon tartása miatt kiemelt - karsztvíz köbmétere után!

1992 óta a költségvetést az igénybevétel mennyiségével arányos ún. vízkészletjárulék illeti. Ez először a vízgazdálkodási feladatok hatékony ellátását célzó elkülönített állami pénzalap, az ún. Vízügyi Alap bevétele volt. A elkülönített alapok megszüntetése óta a központi költségvetés bevétele. Jelenleg 1 m^3 víz igénybevételének alapjáruléka 4,5 Ft. Attól függően, hogy mire használják a vizet, illetve, hogy milyen vízforrást vesznek igénybe, az alapjárulékot különféle szorzók növelik, vagy csökkentik. Például termálvíz igénybevétele esetén háromszoros díjat kell fizetni, a vízerőmű viszont csak az alapdíj ezredrészét fizeti.

A tetemes lakossági, ipari és mezőgazdasági vízdíj is tartalmazza ezt a járulékot. A vízdíj túlnyomó része azonban nem a víz, hanem a szolgáltatás ára: a víznyerés, tisztítás és szállítás díja. Budapesten ma a lakossági vízdíj 228 Ft/m^3. (1998-ban 82 Ft/m^3 volt.)

Ha a megújuló vízkészletet teljes egészében igénybe vennénk, akkor a költségvetés éves bevételeként - a 4,5 forint/köbméter szorozva 120 milliárd köbméter művelet eredményeként - 540 milliárd Ft adódna. (A költségvetés tényleges bevétele évente lényegében azonos, 10 milliárd Ft körüli összeg, idén 12 milliárd Ft az előirányzat.)

A vízvagyon értéke azonban nem szorítható az igénybevétele alapján nyerhető költségvetési bevételre. Víz nélkül nincs emberi élet; megfizethetetlen értékek a folyók és tavak élővilága, a mélyben rejlő hévizek és gyógyvizek, az ártéri ligeterdők, vagy egyszerűen csak a szép táj.

Felhasznált irodalom

[1] *World Resources 2008*, World Resources Institute, Oxford University Press, p. 277

[2] *Magyarország környezeti mutatói – 2006*, Környezetvédelmi Minisztérium, www.kvvm.hu

[3] *Magyarország vízkészleteinek állapotértékelése – 14.,* Környezetvédelmi és Vízgazdálkodási Kutató Intézet Közhasznú Társaság, Budapest, 2010, 29 oldal + 55 táblázat + 70 ábra

[4] *A hazai vízgazdálkodás stratégiai kérdései*, szerk. Somlyódy László, MTA Vízgazdálkodási Kutatócsoportja, Budapest, 2002, p. 402

[5] Holló Gyula, Gayer József, *2007 vízgazdálkodása*, Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium

[6] *Természetvédelmi Információs Rendszer*, Környezetvédelmi Minisztérium, geo.kvvm.hu/tir

[7] *Die Kraftwerke an der österreichischen Donau*, Verbund-Austrian Hydro Power AG, August, 2007, www.verbund.at

[8] 1*0 rokov prevadzky vodneho diela Gabcikovo*, Vodohospodarska vystabva, 2002, www.gabcikovo.gov.sk